

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1318

מסכת בבא בתרא ס"א-ס"ז ♦ נגעים א', ו' - כ"ב, ט'

בס"ד, כ"א אב תשפ"ד

השבוע בגליון

- ♦ מדוע אין מברכים על מצוות תוכחה?
- ♦ אכילת בשר עוף בתשעת הימים
- ♦ צלחת מצויירת זכר לחורבן
- ♦ מעקה לגג, באיזה גובה, ג' טפחים או עשרה טפחים?

- ♦ האם יש צורך ב"אמה על אמה" בירושלים העתיקה
- ♦ ציורים ושיירים על ה"אמה על אמה"
- ♦ "יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה" - באלו אופנים?
- ♦ קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

מַעַט הַקּוּרְאִים - לַקֵּט מַס' 4

לכבוד מערכת "מאורות הדף היומי",

שלום רב.

בראשית מכתבי אתכבד להודות לכם על העלונים המפוארים המלאים תוכן רב וכו'. וכו'.

אינני מתיימר להיות סופר... ועל כן אנא קבלו את הטעויות שלי בהבנה. על כל פנים לי בעצמי יש חיזוק רב מקריאת העלונים...

ברצוני לשתף אתכם בסיפור שקרה עימדי, לי בעצמי זה היה ממש לחיזוק. והנה הסיפור.

אני מלמד כבר מספר שנים בתלמוד תורה באנגליה. מטבעי, אני בן אדם מסודר, וכך גם סדר יומי. בבוקר

אני הולך לתלמוד תורה, אחר הצהרים אני נה, ובשעות אחר הצהרים המאוחרות אני שוהה בחברת ילדי, ובערב אני הולך ללמוד בבית הכנסת השכונתי, תפילת מעריב בשעה תשע ושלושים, ובכך מסתיים סדר יומי.

דף ס/ב אמה על אמה

האם יש צורך ב"אמה על אמה" בירושלים העתיקה

בסוגייתנו מבואר שמשחרב בית המקדש תקנו חכמים שבכל דבר שמחה ימעטו מעט זכר לחורבן, כדברי הפסוק (תהילים קלז/ה), "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני... אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי". לפיכך, תקנו שאדם המסייד את ביתו צריך לשייר אמה על אמה ללא סיד, זכר לחורבן בית המקדש, וכך נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סי' תק"ס סעי' א). שיעור אמה על אמה - לפי השיעור הגדול: 58 ס"מ על 58 ס"מ, ולפי השיעור הקטן 48 ס"מ על 48 ס"מ. המשנה ברורה (סי' תק"ס ס"ק ב') מביא כי בזמנו היו רבים שלא הקפידו על דין זה, וכתב ש"צריך עיון" מדוע הם נוהגים כך. המהרש"ם (ב"דעת תורה" או"ח סי' תק"ס) ניסה למצוא צד זכות לאותם שלא הקפידו על המנהג, כי באותה תקופה היו השלטונות מקפידים על חזות הבתים מבחוץ ומבפנים והיהודים ביקשו להמנע מעימות עם. מעניין לציין, כי גם הגר"ח פלאגי (הובא בכף החיים סי' תק"ס ס"ק י"א), הצטער ביותר על אותם שאינם משאירים "זכר לחורבן" ואמר, כי בדוק ומנוסה שמי שישאיר בביתו זכר לחורבן כראוי וכיאות, סגולה תהא לביתו שלא יפול ולא ימוט. אמנם, אדם שרכש בית מגוי, אינו צריך לגרד את הסיד הקיים, אך אם מסייד מחדש אינו רשאי לסייד את כל הבית ועליו לשייר אמה על אמה. אולם, אדם שרכש בית מיהודי שסיידו שלא כהלכה, חייב לגרד סיד זכר לחורבן (משנה ברורה שם).

בעל לב העברי (הגרע"י שלינגר זל"ה, הובא בספר הבית, במילואים עמ' תפ"ד) כתב, כי בירושלים העתיקה אין צורך בעשיית "זכר" לחורבן שהרי בכל יום נשקף החורבן מחלונות הבית. אך דעתו יחידה היא ומנהג בני ירושלים מקדמת דנא לשייר אמה על אמה מאחר שחכמים שקבעו תקנה זו קבעוה לכל בני ישראל בכל מקום, ללא הבדל (ארץ ישראל מהגר"מ טיקוצינסקי סי' כ"ג סעי' ד' בשם זקני ירושלים).

"זכר" זה כמובן שצריך לראותו כדי להזכר בחורבן וכתב השולחן ערוך (עיי' משנה ברורה ס"ק ג' בבאר השולחן ערוך) שיש לעשותו מול הפתח. ויש שכתבו, כי אם אין מקום בקיר שמול הפתח אפשר לעשות זאת על התקרה שמול הפתח (שו"ת משכנות הרועים סי' י"ח) במקום בולט. כמובן, שאין לעשות זכר לחורבן ולהסתירו על ידי ארון או וילון (בירור הלכה סי' תק"ס, ובספר הבית שם בשם הגריש"א זצ"ל).

מנהג מעניין אנו מוצאים בילקוט אברהם (או"ח סי' תרפ"ו), כי יש שנהגו בחודש אדר לכסות את ה"זכר לחורבן" בלוח עליו נכתב "משנכנס אדר מרבין בשמחה".

צעילוי נשמת

מרת **שרה רבקה וסרצוג** ע"ה

ב"ר אהרן אליעזר ז"ל נלב"ע כ"ג מנחם אב תשל"ב

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **מנחם טפרברג** ז"ל

ב"ר מרדכי שמעון ז"ל ליד ירושלים, מייסד יקבי אפרת

נלב"ע כ"א מנחם אב תשס"ח **תנצב"ה**

הונצח ע"י בני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נחמיה מנדלבאום** ז"ל ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"א באב תשנ"ח

וזוג' מרת **סבינה** ע"ה ב"ר סלומון ז"ל נלב"ע י"ח באב **תנצב"ה**

הונצחו ע"י בנם ידידנו הר"ר **שלמה מנדלבאום** ומשפ' שיחיו - ת"א

נר ה'
נשמת
אדם

ציורים ושירים על ה"אמה על אמה": במשך הדורות היו שמצאו צורות מגוונות ביותר כיצד לעשות לעצמם זכר לחורבן. בשו"ת קניין תורה (ח"א סי' קי"ז) מביא מגדול אחד שהיה חורט על האמה של הטיח את התיבה ירושלים. הגדילו לעשות בעיר אחת גדולה (עדות על כך בשדי חמד מערכת ז' אות י"ב) שהיו כותבים על האמה הלא מסוידת, שיר מחורז על חורבן ירושלים. היו גם שנהגו לצייר על אותו מקום את הכותל המערבי, ויש שציירו "דמות צדקיהו המלך" שנפל בשבי הבבלים. ציורים ושירים אלו ניתן להוסיפם ל"זכר לחורבן", אך בפני עצמם, ללא קילוף הסידי, אין הם מספקים (פמ"ג מ"ז סק"א). מטעם זה גם כתבו הפוסקים כי אין להרבות בציורים על ה"זכר לחורבן" כי בסופו של דבר אמה על אמה זו תהא פינת חמד משיבת נפש ולא תמלא את ייעודה (אבני ישפה ח"א סי' קט"ז ועיי' עוד כף החיים סק"ח וביפה ללב ח"ב סי' תק"ס).

דף ס/ב ומיום שפשטה מלכות הרשעה

"יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה" - באלו אופנים?

ענייני החורבן והגלות נחתמים בסוגייתנו בדברי חז"ל האומרים, כי מן הדין, מיום שחרב בית המקדש ועול מלכות הרשעה הנושף בעורפו של עם ישראל אינו מניח לו לקיים תורה ומצוות כדבעי, היה על חכמי ישראל לגזור שלא להנשא, ושלא להוליד בנים, שכן, מוטב שזרע ישראל יכלה מאליו ולא יתבולל בין האומות. אולם, חכמים לא תקנו כן, משום שאין מתקנים תקנה שהציבור לא יוכל לעמוד בה.

בעלי התוספות (ד"ה בדין הוא) מתקשים לפרש שכוונת הברייתא היא שעל חז"ל היה לתקן את ביטולה המוחלט של מצוות פרו ורבו, ולפיכך הם מבארים, שהיה עליהם לגזור על כל אדם להוליד בן ובת ותו לא.

בעל תורת חיים תמה על בעלי התוספות, שהרי יש כח ביד חכמים לעקור מצוות עשה מן התורה (עיי' יבמות ז/ב), כפי שאכן עשו בבטלם מצוות תקיעה בשופר בראש השנה ונטילת לולב בחג הסוכות כאשר הן חלות בשבת, ואם כן אין מניעה לפרש, שהיה עליהם לעקור מצווה זו לחלוטין. אולם, בעל קיצור שולחן ערוך, בספרו פני שלמה (בסוגייתנו) מיישב את דברי בעלי התוספות על פי דברי הט"ז, שהניח אבן יסוד להבנת המושג "יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה". בשני מקומות (שולחן ערוך או"ח סי' תקפ"ח ס"ק ה', יו"ד סי' קי"ז) מבאר הט"ז, כי חכמי ישראל אינם עוקרים מצוות, כי אם עושים סייגים למצוות. היינו, כאשר חז"ל ראו צורך למנוע תקיעה בשופר בראש השנה שחל בשבת, הם עשו זאת רק משום שידעו כי המצווה תתקיים בשנים אחרות, ובבית המקדש ובמקום בית דין הגדול, כלל לא גזרו שלא לתקוע. לא זו בלבד, אלא אם התורה היתה מתייחסת באופן מפורש לתקיעה בשופר בשבת, גם אז לא היו חכמים מתקנים דבר הנוגד את המפורש בתורה. רק כאשר אין התייחסות מפורשת של התורה לנושא מסוים, ותקנת חכמים לא תעקור את המצווה לגמרי, כי אם תקבע את אופני קיומה, הוסיפו חכמים סייגים למצוות התורה. לפיכך, מתקבלת טענת בעלי התוספות, שחז"ל לא היו מתקנים שאין לישראל נשים כלל.

מעניין לציין את הערתו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה אבה"ע ח"ד סי' כ"ט) על שיטת בעלי התוספות, הרי לעיתים יולדו לאדם עשר בנות עד אשר זוכה הוא לראות את בנו הראשון ולהיפך. נמצא שכל משפחה תכלול מספר ילדים. ואילו בברייתא מבואר שאם היו חז"ל גוזרים את הגזירה היה "כלה זרעו של אברהם". משמע, איפוא, שהיו מבטלין לחלוטין מצווה זו.

מכל מקום, זוהי דעת בעלי התוספות. אולם, לדעת הראב"ה (הובא במדכי יבמות סי' ג') וראשונים נוספים, לו היתה נתקנת תקנה זו, היו חז"ל גוזרים בה שלא לישא נשים כלל, שהרי גמרתנו אומרת שבעקבות התקנה "ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו", היינו, שיכלה מן העולם. בהקשר לכך, נציין את דברי המרדכי (שם) שכתב, כי בימינו אין כופין אדם ששהה עם אשתו עשר שנים ולא זכה להפקד, לגרש את אשתו, כדי שישא אשה אחרת ויקיים מצוות פרו ורבו, ככתוב במשנה (יבמות ז/ד), זאת, מאחר שבסוגייתנו מוכח, כי מן הראוי היה שלא לישא נשים כלל, ולפיכך, אין כופין על אנשים אלו לגרש את נשותיהם [עיי' ברמ"א אבה"ע סי' א' סעי' ג' שכתב "ובזמן הזה נהגו שלא לכופ על זה... לא נהגו מכמה דורות לדקדק בענין הזיווגים" ועיי"ש בביאור הגר"א ס"ק י' שדברי הרמ"א הם על פי ה"מרדכי". ועיי"ש מה שכתב דעתו להלכה על פי דברי התוס' והרא"ש בסוגייתנו, והוסיף "וכל זה ג"כ בגזירת המלכות דוקא". היינו, שתקנה זו היתה מתאימה לתקופה בה יש גזירות שמד על קיום התורה והמצוות אך אין היא מתייחסת לכל זמני הגלות. לפיכך, לא בכל דור ניתן להשתמש בגמרתנו כהסבר לאי כפיית הגירושין].

דף ס/ב התקוששו וקושו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים

קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים

"התקוששו וקושו" אמר הנביא (צפניה ב/א), ומפסוק זה דרש ריש לקיש את הדרשה הידועה: "קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים". בסוגייתנו מסופר, שרב ינאי סירב להורות לאדם לקצוץ את אילנו שנטה לרשות הרבים, טרם קצץ הוא עצמו את אילנו שלו שנטה גם הוא לרשות

לפני מספר שבועות, טלפן אלי ידידי ובקשרני, שאעשה עבורו עבודה כל שהיא במחשב. הבעיה היתה שלא הצלחנו לתאם זמן להפגש בצוותא לצורך העבודה, מתי שאני יכול הוא לא יכול ומתי שהוא יכול אני לא יכול. סיכמנו, שלכבודו, אתפלל מעריב בשעה שבע בבית כנסת אחר, ומיד לאחר שאסיים את לימודי בשעה עשר, נפגש בבית.

הגעתי בשבע לתפילת מעריב, ו... איש לא ניגש לעמוד. ה"חיוב" לא הגיע. העסק נסחב, עד שלבסוף נגשתי בעצמי לעמוד.

מכיון שבבית כנסת זה יש כולל אחר הצהריים עד לשעה שבע, אז כמובן שהתפלה היא בצורה יותר רצינית. בשעה שאני כבר גמרתי את השמונה עשרה, נשארו לי עוד מספר דקות עד שיהיו לי תשעה עונים... ואז סובבתי את ראשי ומצאתי על השלחן שלידי ספר חידושי הרשב"א על המסכת שאותה אני מלמד בכיתה. פתחתיו, ומצאתי בדיוק שהרשב"א מדייק איזה שהוא נושא-הלכה שבגמרא שלמדתי באותו שבוע, לא ייחסתי לכך שום חשיבות מיוחדת...

למחרת בבוקר אני בא כרגיל לת"ת ובשעת השיעור נכונה לי הפתעה. אחד התלמידים הקשה את השאלה של הרשב"א!!! אילולי הייתי מעיין אמש ברשב"א לא הייתי עונה לו תשובה נכונה, בגלל שהרשב"א הוא דיוק מהגמרא ואני לבדי לא הייתי מדייק כ"ל. עלי להדגיש כי אני מלמד את הפרק הזה זו השנה הרביעית ברציפות, ואף פעם לא נשאלתי את השאלה הזו.

מצטרפים לאלפי הלומדים קטעי גמרא, משנה והלכה מדי יום ביומו, בכל זמן ובכל מקום. זוהי ההזדמנות לקבוע 'עיתים לתורה'. לומדים כמה דקות וחוכים בסיפוק רוחני עצום!

קבע עיתים ללימוד * 3029 עכשיו

חודש ראשון התנסות חינם

אני מצידי מרגיש שאני חייב לפרסם זאת הלאה, ואתם עשו כטוב בעיניכם.

ד. י. ל.

אנגליה

ומכאן, לקורא נרגש מדרום הארץ, שמשפך במכתבו בשלל מילים נמלצות, אודות סיפור מעניין שאירע בשכנותו.

לפני מספר ימים, ניגש אלי שכני ר' נ. א. כשכולו נרגש, ושח בפני את המעשה הבא, ואני חושב שראוי לפרסמו ב"מאורות הדף היומי".

כל תושבי יישובנו יודעים, כי כאשר ר' נ. א. מופיע בפתח בית המדרש בשעות הבוקר, הרי שתוך דקות מספר יצוץ במקום חברו הטוב ר' מ. י. שלושים שנים לומדים השניים בצוותא, כאשר הדף היומי הוא דבק יומי המחבר ביניהם בקשר בל ינתק.

בכל בוקר, עוד טרם יפנו לעסקיהם המסועפים, נפגשים השניים, אנשים בעלי צדקה וחסד, ומכינים את הדף היומי לקראת השיעור בערב, ופעמים שהם חוזרים ומשלימים דפים מן העבר, על פי משאת הזמן שברשותם, ומתפלפלים ומתווכחים כבני תשורת.

באותו הבוקר, סיפר ר' נ. א. המתנתי בבית הכנסת, כאשר לפתע ה"חברותא" רטט בכיסו, מעבר לקו הוא נשמע אומלל ומיוסר, כאשר סיפר כי שושנה ססגונית פרחו ברגלו והוא מרותק למיטתו. בקול תחנונים ביקש ממני לבוא לביתו וללמוד איתו.

כעבור מספר דקות התייצבתי בפתח ביתו, הוא לא פתח לי, חלוש היה. בקול נמוך הורה לי להכנס פנימה, ומצאתיו שרוע על הספה. בלא אומר ודברים התיישבתי ליד השולחן כשפני אליו, והתחלתי ללמוד.

"איני שומע אותך טוב", אמר. אנא, שב סמוך אלי, אמנם תפנה את גבך אלי, אך אשמע את קולך ביתר שאת. נו, נו, מעולם לא למדתי חברותא עם בן אדם כשגבי מופנה אליו, אך חזקו עלי דברי חכמינו "כל מה שבעל הבית אומר לך עשה חוץ מצא".

התחלנו ללמוד. קראתי בגמרא, הגבהתי את קולי והשתדלתי להפנות את ראשי לכיוונו כדי שישמע היטב, ובתוך כך, ילדו הקטן שישב ברחבת הכניסה לבית והשתעשע, הובל אחר כבוד לגן הילדים.

כעבור מספר דקות, היה נדמה לי כי הבחנתי בזווית עיני בתזוזת חפץ כהה כל שהוא. הרמתי את עיני בחשש, ואת אשר יגורתי בא. בחלומותי השחורים ביותר לא ציפיתי לכך. זה היה מפחיד, אני אומר לך, פחד מוות.

הרבים, באומרו "קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים".

"ראש הישיבה" אינו חוזר לכהונתו: "קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים", אינו משפט מליצי בלבד. הרדב"ז (ש"ת ח"ו ב' אלפים ע"ח) מבאר, כי משום כך פוסק הרמב"ם ש"ראש הישיבה", הלא הוא ראש הסנהדרין, שחטא, אינו חוזר לתפקידו גם לאחר ששב בתשובה, בשונה מנושאי משרות ציבוריות אחרות, כחזן וכדומה, שאין מורידין אותם מגדולתם אם חטאו וחזרו בתשובה. זאת, מאחר שראש הסנהדרין הוא מנהיג הדור ותפקידו ליישר את העם לילך בדרך הישר ואמרו חכמינו "קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים".

משפט זה, אמרו חז"ל, יציב אדם מול עיניו בשעה שהוא עומד להוכיח את חבריו ולקיים מצוות תוכחה, ויראה אם הוא בעצמו נקי מחטא זה (עיי' מלבי"ם ויקרא יט/ז), עד שאמר רבי טרפון (ערכין ב/ט), "תמיהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה אם אמר לו טול קיסם מבין שיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך". כלומר, אין אדם יכול להוכיח את חבריו, משום שעד שהוא מוכיחו על עוון קטן, עונה לו חבריו טול אתה עוון גדול שבידך, "הלכך אין יכולין להוכיח שכולן חוטאים" (רש"י שם ד"ה קיסם).

מדוע אין מברכים על מצוות תוכחה? לא זו בלבד, אלא שהאבודרהם (ברכת המצוות ומשפטיהם), במנותו את המצוות אשר אין מברכים עליהן, מצווה ונימוקה עמה, מבאר, כי המוכיח את חברו אינו מברך על מצוות תוכחה, משום שאין בנמצא מי אשר יוכל להוכיח את חברו והוא עצמו נקי ורץ מחטא ועוון.

האם אמנם משום כך בטלה ונעקרה מן העולם מצוות תוכחה, שהיא מצוות עשה מן התורה? חלילה, אומר הגאון רבי יצחק וויס זצ"ל (ש"ת מנחת יצחק ח"ד סי' פ') שליקט רבות מדברי רבותינו בנושא זה, והגיע למסקנה כי "כוונת דברי התנאים, רק לזרז את המוכיח, לקשט את עצמו תחילה", מאחר שאם אדם חוטא בעצמו, אשם הוא בכך שגם חברו חוטא שהרי אינו יכול להוכיחו.

[מעניין לציין את דברי בעל שבות יעקב בפירושו עיון יעקב (על עין יעקב), שכפי שבימינו הדיינים היושבים בבית הדין אינם "מומחים", אך "שליחותיהו קעבדינן", היינו הם דנים בשליחות תלמידי החכמים מן הדורות הקודמים שהיו ראויים לדון. כך גם אנו מצויים על מצוות תוכחה, בשליחות הדורות הקודמים אשר ראויים היו להוכיח את העוברים עבירה...].

דף ס/ב ת"ר כשחרב הבית בשניה

אכילת בשר עוף בתשעת הימים

מבואר בסוגייתנו, שמשחרב בית המקדש השני היה ראוי לגזור שלא לאכול בשר כלל, כאות אבל על שאין אפשרות להקריב קרבנות על גבי המזבח, אך לא גזרו כן מאחר שאין הציבור יכול לעמוד בגזירה זו. בכל זאת, כמובא במשנה במסכת תענית (כז/ב), תקנו חז"ל שאין לאכול בשר בסעודה המפסקת בערב תשעה באב.

בימינו מחמירים שלא לאכול בשר גם בימים שלפני תשעה באב, כפי הדעות והמנהגים השונים המובאים בשולחן ערוך (או"ח סי' תקנ"א). הגאון מוילנא (שם סעי' ט') מציין את גמרתנו כמקור למנהגים אלו. שכן, מדברי גמרתנו האומרת שאין לתקן גזירות שהציבור אינו יכול לעמוד בהן, משמע, כי אין מניעה מתיקון גזירות לתקופות קצרות שהציבור יכול לעמוד בהן.

מאחר שבגמרתנו מבואר, שהאיסור לאכול בשר נבע מהפסקת הקרבת קרבנות בבית המקדש, לכאורה, אין להמנע כי אם מאכילת בשר בקר, שהרי, כידוע, מעולם לא הוקרבו תרנגולים על גבי המזבח.

אלא שמדברי הראשונים עולה כי לגזירה זו היה טעם נוסף, והוא - שלא להרבות בשמחה. שהנה, פסק האבי העזרי (טור או"ח סי' תקנ"ב), כי אין להמנע מאכילת בשר עוף, משום שאין שמחה אלא בבשר בקר וביין. אולם, הטור (שם) חולק עליו וסובר כי עקב הטעם של האבלות בתקנה זו, יש גם להמנע מאכילת בשר עוף. אולם, הב"ח (שם) כתב, כי אדם המתקשה באכילת מאכלי חלב, יאכל בשר עוף וכן פסק המגן אברהם (או"ח סי' תקנ"א ס"ק כ"ח והובא במשנה ברורה שם ס"ק ס"ד).

דף ס/ב עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט

צלחת מצויירת זכר לחורבן

בסוגייתנו מבואר שכזכר לחורבן הבית, "עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט". כלומר, יש להחסיר תבשיל שהיה מן הראוי להגישו יחד עם התפריט של אותה סעודה, ואף יש לשייר מקום פנוי בשולחן, כדי שיהא ניכר שבמקום זה לא הונח מאכל פלוני, כזכר לחורבן. הלכה זו גם נפסקה בשולחן ערוך (או"ח סי' תק"ס סעי' ב'), ובפוסקים מבואר, כי גם בסעודת מצווה יש לנהוג כן, לבד מסעודות שבתות וימים טובים. אמנם דנו הפוסקים אם גם בכל סעודה יומיומית שאוכל אדם בביתו יש לו לשייר כן (עיי' ט"ז וכפ' החיים שנחלקו בפירוש לשון "שולחן ערוך" העורך סעודה "לאורחים").

והנה, חרף דקדוק הפוסקים בבירור פרטי הלכה זו, לא נשמע אי מי הנוהג בה! תמיהה זו כבר העלה בעל החיי אדם, והביאו בעל המשנה ברורה (שם, בביאור הלכה): "וצריך עיון, שכל זה אין נוהגין

הדף היומי

בבא בתרא ס"א-ס"ז

כ"א-כ"ז אב

כלל". גם בעל השערי תשובה (שם) מתבטא בחריפות אודות הזלזול בעניינים שהם זכר לחורבן: "אך בדורות אלו יצאו להקל והקילו וחזרו והקילו, עד שכמעט נשכח מלב, ואין על מה להשען, וכן כמה דינים כיוצא, בעוונותינו הרבים, יצאו מה שיצאו".

לעומתם מליץ בעל הכף החיים (אות י"ח), שאפשר שבזמן חז"ל, היה סדר מיוחד להגשת התבשילים לשולחן, וחסרון של תבשיל פלוני היה ניכר מאוד. ברם, בזמננו, חסרונו של תבשיל מסויים אינו מזכיר את החורבן אלא נתלה על ידי המסובים בחוסר יכולתו של בעל הבית להכינו. למרות זאת, הוא מסיים, שיש להניח מקום פנוי בלא קערה, "ויכוין עליו שיהיה זכר לחורבן!" לפני זמן מה פורסם, כי אברך יקר שנגעו לליבו דברי היעב"ץ (סידור יעבץ פניני תשעה באב חלון ו' אות ד') הזועק: "אהה, מימי לא שמעתי ולא ראיתי מי ששם לב לזה, ממיעוט השגחה על דברי חז"ל, עם היות כל דבריהם כגחלי אש", הגה ברוחו להחיות מצוה זו, שהינה בבחינת "מת מצוה". בעידוד רבנים פנה האברך לצייר, ובקשו לעטר צלחת מאותן שמגישים בהן תקרובות לשולחן, בכיתובים ובאיורים אודות חורבן ירושלים. הנחת צלחת זו על שולחן, תסמל את חסרון התבשיל, זכר לחורבן.

דף סא/א ולא את הגג בזמן שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים

מעקה לגג, באיזה גובה, ג' טפחים או עשרה טפחים?

בעבר עסקנו במספר צדדים של מצוות עשיית מעקה לגג בית. במאמר זה נעסוק בשיעור גובה המעקה שיש להתקין בגג הבית, אשר לא צויין על ידי התורה בעת שקבעה (דברים כ"ח) "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך".

המקור הראשון לגובה המעקה מופיע בספרי (פ' כי תצא ס"ז), שכתב: "כמה הוא מעקה, מעגלו גובהו שלשה טפחים, בית דורסו - עשרה". גדולי הדורות שעמלו לפרש מילים אלו של הספרי, הגיעו למסקנות שונות.

הסמ"ג (עשה מ"ט) מבאר, שלבור יש לעשות מעקה בגובה של ג' טפחים ולגג מעקה בן עשרה טפחים. זוהי, איפוא, כוונת הספרי: "מעגלו" - בור שמאופיין בדפנותיו העגולות (נצי"ב על הספרי), "ג' טפחים", ואילו "בית דורסו" - גג בית אשר משמש למדרס רגל, "עשרה" טפחים.

לעומת זאת, בעל היראים (סי' רל"ד דפוס ישן - מ"ה) מפרש, כי "מעגלו" היינו: גובה המעקה צריך להיות ג' טפחים, ו"בית דורסו עשרה", היינו: מקום הדריסה שהוא הגג, חייב במעקה אך ורק אם גובהו הוא עשרה טפחים ויותר.

הרמב"ם (פרק י"א מהל' רוצח ושמירת נפש. הל' ג') קובע באופן ברור, כי "גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים, כדי שלא יפול ממנו הנופל". אך הראב"ד משיג עליו מדברי ה"ספרי" הנזכר (כן פי הכסף משנה) ואומר: "דוקא ממקום דרסו והוא מקום הנמוך שבו, אבל שאר צדדין - שלשה טפחים". היינו, דווקא במקום שמשתמשים בו הרבה יש לעשות מעקה בגובה של עשרה טפחים לפחות. אך ב"מעגלו" - סביב כל הגג ["מעגלו" מלשון עיגול, סביב (נצי"ב שם)], שאין משתמשים בו, די בשלשה טפחים בלבד (עיי' תוס' הרא"ש מ"ק יא/א ד"ה ועושים מעקה).

והנה, הגאון מוילנא הוכיח ממשנתנו כדעת הרמב"ם, שאין מעקה פחות מעשרה טפחים. שכן, במשנתנו מבואר, כי המוכר בית, מכר גם את גגו. אולם, אם הגג הינו נכס שימושי בפני עצמו, אין המכירה כוללת את הגג. כאומדן לכך קובעת המשנה, כי אם הגג מגודר במעקה בעל עשרה טפחים, הוא נחשב כראוי לשימוש. הרי לנו, אומר הגאון, כי מעקה פחות מעשרה טפחים אינו נחשב כמעקה המגן על הנמצאים על הגג, ועל כן אין הגג נחשב כבר שימוש. לפיכך, קבע הרמב"ם שיעור זה של עשרה טפחים (עיי"ש, שהביא ראיה נוספת מהתוספתא בבבא קמא פ"ו, ואף שמדברי הספרי עולה אחרת, פסק הרמב"ם כדעת משנתנו והתוספתא).

אולם, הנצי"ב במרומי שדה (בסוגיאנו), הוכיח ממשנתנו להיפך. לדבריו, לשון המשנה "בזמן שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים" מוכיח, כי לעיתים יש מעקה שאינו גבוה עשרה טפחים. שאם לא כן, היתה המשנה צריכה לומר "בזמן שיש לו מעקה", ולכל ברור במה מדובר, שהרי אין מעקה פחות מעשרה טפחים... על כן מבארת משנתנו, כי העושה מעקה בגובה של עשרה טפחים, שהוא גבוה מהשיעור המקובל, קבע את הגג כמקום בפני עצמו שאינו מסתפח לבית, ולפיכך אינו נמכר עמו ללא סיכום מפורש על מכירתו. להלכה נפסק בשולחן ערוך (ח"מ תכ"ז סעי' ה') כדעת הרמב"ם, שכל מעקה חייב להיות בגובה של עשרה טפחים לפחות.

נחש ארסי גדול, התפתל בשלווה על רחבת הכניסה, היכן שהילד השתעשע רק לפני זמן קצר. אתה מכיר אותי, אין לי קול חזק, אך באותו רגע שאגתי בקול אדירים "היכן המטאטא, היכן המטאטא". חבירי עם השושנה, כמעט נשנק. אצתי רצתי כל עוד נפשי בי, נטלתי לידי את המטאטא והנחתתי אותו בעוצמה על הנחש.

המאבק היה מסוכן. מעבר לדלת המתינה בעלת הבית בחרדה גדלה והולכת. מבצע חיסולו של הנחש ארך דקות ארוכות, בהן נאלץ החולה לשכוח את שושנתו ולסייע במאמץ המלחמתי.

סוף דבר, בסייעתא דשמיא, הנחש הוכרע, כרע, נפל שכב, ושוב הדהד בבית קול התורה, קולה של הקביעות שלא התבטלה...

איני רוצה להעלות על דעתי מה היה קורה "אילו", אילו החברותא לא היה מתעקש לשמור על קביעותנו ללימוד הדף היומי. מיני אותו יום, בכל בוקר, בעת שאנו מתיישבים על הפסל ומתחילים ללמוד, אנו מביטים זה בעיני זה, ושנינו מבינים, כי ברגעים אלו אנו עומדים לשמר בפעם נוספת את הנכס החשוב ביותר שאדם יכול לייצר עלי אדמות - קביעות בלימוד תורה.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ונאנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

"... ובודאי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה"
 מרן שר התורה מרן ראש הישיבה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חינם התקשר עכשיו: 3764*

לעילוי נשמת הרב **אריה לייב פלטובסקי** ז"ל
 בן הרב בנימין ז"ל נלב"ע כ"א מנחם אב תשע"ג **תנצב"ה**
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו